

Lars-Levi
Laestadius

Samiska intelle Nationalen

Nationalencyklopedin nämner ytterst få samiska intellektuella. Vilka saknas och varför?

Det finns tre samiska författare. Totalt tre. Om man söker i Nationalencyklopedin med sökorden samisk + författare får man exakt tre träffar och förslaget att jag kanske skrivit fel och istället söker "fiskartade+fiskar".

Men en sökmotor säger inte allt. I verkligheten finns det några fler än ynka tre samiska intellektuella i Nationalencyklopedin, men man har valt att antingen inte kalla dem samer eller kalla dem författare.

Under rubriken Samisk litteratur får man veta att "Samerna fick inte förrän in på 1900-talet någon egentlig skriven litteratur". Och bland de författare som sedan räknas upp finns inga kvinnor. Även om man pliktskyldigt redovisar att den första boken på samiska trycktes redan 1619 – tycks man vara ganska ointresserad av vad samer skrivit under dessa snart 400 år. Denna syn på vem som är samisk författare och vad som är samisk litteratur är inte unik för Nationalencyklopedin. Israel Ruong var en spränglörd kännare av samisk kultur, men kunde skriva: "Som litteraturspråk har lapskan haft en begränsad användning. I någon omfattning

har den dock använts i skrift alltifrån 1600-talet." Denna skarpa gräns mellan litteratur och andra skrifter gör att majoriteten av skrifterna på samiska och majoriteten av samer som skrivit hamnar utanför definitionerna av vad som kallas "litteratur" och "författare". Kvar är de författare som själva är renskötare och beskriver renskötsel i sina författarskap.

Men vilken sorts skrivande samer har man då valt att utesluta från Nationalencyklopedin? Johan Graan var landshövding i Västerbottens län 1665–1678, med några korta uppehåll. Han var same, studerade i Uppsala och Leiden, tog en doktorsgrad i juridik och adlades sedan i Sverige. Graan publicerade 1670 boken "Berättelse om Lappmarken". Om man vill förstå Sveriges politik mot samerna under 1600-talet, som jag menar är ett avgörande århundrade, måste man sätta sig in i hans kontroversiella tankar om byggandet av en samisk kultur på renskötselns grund bredvid bergverk och svenska smågårdar. En idé om parallellitet som delvis fortfarande påverkar Sveriges samepolitik och vår syn på vem som ska kallas same. I Na-

tionalencyklopedin nämns han bara med namn under uppräknningen av Västerbottens landshövdingar.

1673 publicerades Johannes Schefferus bok *Lapponia*, ett standardverk om förhållandena i Sameland. Schefferus nämner själv fyra samiska uppgiftslämnare. Även om övriga informatörer var i majoritet, så citeras samernas bidrag flitigt. Prästen Olof Sirma bidrog bland annat med två upptecknade traditionella samiska sånger. Sirma hade en mycket kritisk syn på samisk schamanism – samtidigt som han värnade det samiska språket. Nicolaus Lundius manuskript hann visserligen inte fram i tid till tryckningen, men Schefferus kompletterade boken i efterhand med Lundius manuskript "Descriptio Lapponiae", vilket idag anses vara mycket värdefullt för forskningen och är en fantastisk läsupplevelse. I Nationalencyklopedin nämns inte Lundius alls, och Sirma omtalas bara i förbigående.

Den kanske främsta av alla samiska intellektuella (hittills) var troligen Anders Fjellner (1795–1876), verksam som präst i Jukkasjärvi och Sorsele. Han har ibland kallats "samernas Homeros". Fjellner samlade en rad samiska folkdikter, däribland Solsonerna och Soldottern. Redan under sin livstid översattes hans texter till flera språk. I Nationalencyklopedin nämns inte Fjellner alls. Som en liten jämförelse: I det gamla uppslagsverket *Nordisk Familjeboks tredje upplaga* från 1927 får Anders Fjellner 23 rader text och en bild. Ett nyare uppslagsverk är alltså inte alltid en förbättring...

För Nationalencyklopedin tycks det råda en viss oklarhet om vem som är same. Prästen Lars Levi Laestadius (1800–1861), grundare av den laestadianska rörelsen, har en lång text. Men man verkar tveksam om

aktuella saknas i encyklopedin

han kan kallas same. Här sägs att "modern var av samisk härkomst". En person som bor i Sameland, talar samiska, skriver på samiska och dessutom har samiska förfäder; är det alltså inte är självklart att kalla för same för Nationalencyklopedin. Det finns en omfattande debatt, även in-ternt i samerörelsen, om vem som ska kallas same. Men jag tror få skulle ifrågasätta att Laestadius kallas same. Nationalencyklopedin problematiserar de facto begreppet same – vilket tvingar dem att ge sig in och redovisa släktförhållanden och överlåta svaret till läsaren. Men i detta ligger också ett tveksamt antagande: Man tror att genetiken ska ge ett objektiva svar på kultursociologiska frågor.

Men ofta väljer Nationalencyklopedin att inte alls redovisa personens samiska bakgrund; även om den är relevant. Lars Levi Laestadius bror kyrkoherden Petrus Laestadius (1802–1841) nämns inte alls som same. Även han var en flitig författare med texter om regionala frågor och texter om fattigvården.

Nationalencyklopedin har en kort, men välskriven, artikel om Elsa Laula (1877–1931), en av samerörelsens pionjärer som 1904 skrev boken "Inför lif eller död?" och kämpade för bildandet av Sametinget. Men Nationalencyklopedin verkar ha glömt skogs-samen Karin Stenberg (1884–1969) som även hon tillhörde pionjärerna. Många politiker och forskare trodde att skogsrennärningen inte var en lika ursprunglig syssla som fjällrennärningen och ville därför motarbeta skogssamer. Kampen för skogssamer-nas rättigheter blev hård. 1920 skriver Stenberg:

"Vi samer vilja inte vara försökskaniner för alla möjliga slags sociala experiment och ett experimentfält för sensationshungriga s.k. författare och vetenskapsmän, vilka med sina

'sanningar om lappen' göra oss till en hord av utdöende djur, som snart inte böra finnas annat än i apburar på Skansen."

Likaså har Nationalencyklopedin missat en annan av pionjärerna bland samernas moderna organisering – prästen Gustav Park (1886–1968) kallad "samernas Gandhi", som var en av de drivande bakom grundandet av Svenska Samers Riksförbund 1950 och dess första ordförande.

Jag tycker även att det finns ett speciellt tonläge när Nationalencyklopedin beskriver de samiska författare och konstnärer som faktiskt nämns. Nils Nilsson Skum (1872–1951) kallas "självlärd konstnär av samisk börd". Paulus Utsi (1918–1975) sägs ha skrivit "små verklighetsnära improvisationer". Istället för att betona och försöka förklara deras skapande utifrån den samiska kulturtraditionen – så betonar man att de jämfört med svenska intellektuella är olärda. Var verkligen Skum "sjävlärd"? Var det inte i själva verket så att han påverkades av århundraden av samisk konst? Skrev verkligen Utsi "improvisationer"? Var inte hans texter snarare mycket eftertänksamma och byggde på en stor livserfarenhet?

Nationalencyklopedin är standardverket för att inhämta grundläggande fakta. Det är här som skolelever söker för att få sin första kunskap. Texten förväntas vara kvalitetsmärkt och inte bara vara som en vanlig sökning på internet. Samisk kultur är en del av Sverige och Sveriges historia. Fördomar om samer är tyvärr fortfarande vanliga. Därför är det viktigt att det som står i Nationalencyklopedin är korrekt och att man även beskriver samisk kultur som så mångfacetterad den faktiskt är.

Olof Rydström

Källor

- Nationalencyklopedins internetutgåva – sökning i mitten av augusti 2011
- Nordisk Familjebok 3:e upplagan, 7:e bandet (1927)
- Wikipedia
- Nils Arell "Rennomadismen i Torne Lappmark – markanvändningen under kolonisationsepoken" (1977)
- Edmund Dahlström "Den samiska minoriteten i Sverige" ur Lars Svonni (red) "Samerna – Ett folk i fyra länder" (1974)
- Bo Lundmark "Arran – Lappländska bilder" (1975)
- Bo Lundmark "I Sameland" (1990)
- Bo Lundmark "Samernas förkristna religion och samemissionen" ur Lars Svonni (red) "Samerna – Ett folk i fyra länder" (1974)
- Åsa Nordén "Sällsamheter i Tornedalen" (1983)
- Israel Ruong "Samerna" (1969)
- Sverker Sörlin "Framtidslandet" (1988)